

No atkritumiem uz resursiem jeb plastmasas pudeles atgriešana atpakaļ aprītē

Vairums no mūsu radītajiem atkritumiem varētu tikt atkārtoti pārstrādāti, tādējādi samazinot gan nepieciešamību pēc jauniem dabas resursiem, gan poligonos noglabāto atkritumu daudzumu, gan, protams, arī mūsu visu ekoloģiskās pēdas nospiedumu. Izklusās vienkārši, bet, lai šie nosacījumi izpildītos, jāiesaistās ikvienam iedzīvotājam. Kā? Šķirojot paša radītos atkritumus.

Ražotāju atbildības sistēmas uzņēmuma "Zaļā josta" novērojumi liecina, ka ar stikla šķirošanu iedzīvotājiem viss vairāk vai mazāk ir skaidrs – stikla konteinerā drīkst izmest tikai stikla pudeles un burkas, turpretī vieglā iepakojuma šķirošana prasa nedaudz lielāku iedziļināšanos. Proti, dzeltenajā jeb vieglā iepakojuma konteinerā drīkst izmest vismaz četru dažādu materiālu atkritumus, bet vienlaikus tajā tiek izmestas lietas, kas pirmšķietami varētu būt līdzīgas gan kartonam, gan plastmasai, bet realitātē to sastāv ir tik ļoti sajaucies, ka to vienīgais ceļš ir poligona virzienā.

Kādi atkritumi var nonākt iepakojumam paredzētajā konteinerā?

Dzeltenajā atkritumu konteinerā drīkst nonākt jebkāda veida vieglais iepakojums, kas sastāv no plastmasas, papīra, kartona vai metāla. Piemēram, tajā var izmest skārda bundžas, izmazgātas konservu kār-

Iespējas ir, vajag tikai izmantot

Meita pamudina pievērsties atkritumu šķirošanai

Skrīverietes Danutes Podvinskas ģimenē ar atkritumu šķirošanu visi ir uz "tu". Pirms vairākiem gadiem pirmo impulsu deva meita Agate.

GINTA GRINCĒVIČA

Mācoties vidusskolā, meitene iesaistījās skolas ekopadomē: "Agate bija pārņemta ar tās darbību, apmeklēja dažādus forumus, iepazīnās ar vides un klimata pārmaiņām. Tieši viņa mūsmājās iedzīvināja šķirošanas tradīcijas. Pētnieciskā darba laikā vienu nedēļu dzīvojām, atkritumus nešķīrojot, pēc tam nedēļu šķīrojot. Agate svēra un uzskaitīja atkritumus. No viena puses šajā laikā bija diezgan liela pretestība, bet soli pa solim tīkām uz priekšu un tagad visi aktīvi šķīrojam. Ziemas mēnešos dzīvojam dzīvoklī. Šķīrojam visu — papīru, plastmasu, visu, ko var nošķīrot. Zemkopības institūta mums pie mājas ir šķirojamais konteiners, kurā varam likt visu no pārstrādei nododamā — plastmasu, papīru, kartonu, PET pudeles, skārda bundžas, piena un sulas pakas, tikai ne stiklu. Speciālā vietā pie mājas veidojam kompostu. To gan nevar saukt par pilnvērtīgu kompostu, bet cenšamies iet pareizajā virzienā. Lauku mājā vasa-

rā mums ir izveidots pilnvērtīgs komposts."

Pagājuši vairāki gadi, Agate devusies patstāvīgā dzīvē, taču ieviestās tradīcijas atkritumu šķirošanā saglabātas un pat izkoptas. Danute stāsta, ka diemžēl visu sašķīrot nav iespējams. Viņa ir ekoskolas koordinatore Skrīveru vidusskolā, kur jaunieši nesen pabeigusi ziemas monitoringu — piecas dienas jaunieši monitorēja atkritumus, kas veidojās skolā. "Sortiments to arī parāda, ka visus atkritumus sašķīrot mēs nevaram. Mājās ir izveidojušas stipras tradīcijas. Mazgāju dažādas plastmasas traukus, pirms tos izmest šķīrotu atkritumu konteinerā. Svarīgi daudzus iepakojuma veidus izmāzgāt, jo ar pārtikas pārpalikumiem vai netīrus nodot pārstrādei nevar. Tiem jābilst konkrētiem standartiem, lai uz dalītās šķirošanas līnijas pieņemtu kā šķirojamus atkritu-

mus. Cilvēki nevēlas šķīrot, jo, viņuprāt, maksā par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu nemainīties. Piemēram, ja ligums nosaka, ka konteineru izved reizi nedēļā, tad to arī darīs un nav svarīgi, cik pilns vai tukšs tas ir. Nav izstrādāta sistēma, ka konteineru izved tikai tad, kad tas nepieciešams. Ja cilvēki saprastu un justu, ka šķirošana samazina izmaksas, tas veicinātu vēlmi un paradumus šķīrot. Tāpat valstī nav vienota konteineru sistēma — dažādiem atkritumu veidiem domātu konteineru krāsa var atšķirties. Zaļie konteineri ierasti ir domāti sadzīves atkritumiem, bet ir vietas, kur tos izmanto citu, konkrētu šķīrojamo atkritumu savākšanai. Tos mēdz iezīmēt ar informatīvām uzlīmēm, taču, sākotno šo jautājumu, šķīrot cilvēkiem kļūtu vieglāk. Esmu par to runājusi ekoskolu forumos. Tam ir jābūt valstiskam vienotam lēmumam. Latvijā ir daudz atkritumu apsaimniekotāju un katrs dara, kā māk un var," savā pieredzē dalās Danute.

Visu sašķīrot nevar, taču daudzām lietām

var dot otro iespēju. Skrīveriete stāsta, ka dažus iepakojumus veidus izmāzgā un uzglabā, lai pavasarī tos izmantotu dēstiem. "Ģimenē esam samazinājuši patēriņciību kā tādu, pārkam ļoti maz. Skrīveros nevaram iegādāties pārtiku un izvairoties no tās iepakojuma. Pie mums nav beziepakojuma veikalu, kādi ir Rīgā. Agate tādos iepērkas galvaspilsētā. Tas ir svarīgi, jo lielāko sadzīves atkritumu daudzumu veido tieši pārtikas un ar to saistītie iepakojumi. Tas ir liels daudzums, kuru vajadzētu samazināt. Piemēram, visiem zināmie veikala krējuma trauciņi. Tos var izmantot radoši, ko mēs darām dizaina un tehnoloģiju stundās," stāsta Danute. Viņa piebilst, ka principā šķīrot atkritumus var visi, iespēju netrūkst: "Skrīveros ļoti iecienīts ir šķīrotu atkritumu laukums. Ja pirms pāris gadiem, kad to atklāja, vedu skolēnus ekskursijā un daudz par to nezināja, tad tagad zina visi un ar ģimenēm vairums tur ir bijuši. Rudenī veicam skolēnu un vecāku aptauju par atkritumu šķirošanu — vai to dara, vai veido kompostu. Atsauksmes no skolēnu vecākiem bija ļoti pozitīvas, lielākā daļa atkritumus šķīro. Tiem, kas to dara, ir liela sapratne par konteineriem un ko tajos var likt. Iespējas ir, vajag tikai izmantot." ♦

burku vāciņus, papīra vai kartona kastes, avīzes, žurnālus, plastmasas pudeles, maisiņus, plēves, plastmasas iepakojumus u.tml.

Šim iepakojumam jābūt tīram, sausam, bez ēdiena pārpalikumiem vai eļļu un tauku paliekām. Pretējā gadījumā tas var sabojāt pārējo konteineru saturu, ko citi ir labi sašķīrojuši. Atkritumu šķirošanas kontekstā iederas teiciens par "darvas karoti, kas sabojā medus mucu", jo, izmetot dalīti vāktu atkritumu konteinerā eļļainu iepakojumu, tiks sabojāts pārējais konteineru saturs un to nevarēs izmantot otrreizējā pārstrādē.

"Zaļā josta" atgādina, ka dzeltenajā konteinerā drīkst izmest iepakojumu, kā arī papīru, grāmatas, žurnālus vai avīzes, bet tas nav paredzēts liela izmēra plastmasas vai metāla priekšmetiem. Tomēr, kā liecina atkritumu apsaimniekotāju pieredze, iedzīvotāji, redzot uz konteineru vārdu "metāls" vai "plastmasa", tajā izmet arī bīstamos atkritumus, piemēram, elektrotehniku, vai liela izmēra un / vai smagus priekšmetus, piemēram, radiatorus vai hanteles, plastmasas rotaļlietas vai mebeļu sastāvdaļas. Tas uzņēmumam, kas investē atkritumu šķirošanas iekārtu modernizēšanā, rada dīkstāvi, jo šķirošanas līnijās atrodas frakcijas, kurām tur nevajadzētu būt un kas no šīm līnijām ir jānoņem.

Kur nonāk vieglā iepakojuma konteinerā izmestie atkritumi?

Viss, kas tiek izmests dzeltenajā konteinerā, nonāk pie atkritumu apsaimniekotāja atkārtotai pāršķirošanai. Šajā posmā tiek atlasīti atkārtotai pārstrādei derīgie materiāli, atkritumi, ko var izmantot kā cieto kurināmo enerģijas izejvielu, kā arī saturs, kas nav atbilstošs un kas tiek nogādāts noglabāšanai poligonā.

Ņemot vērā, ka arī plastmasa, metāla iepakojums un papīrs var ļoti atšķirties pēc sava sastāva, arī tie pirms nodošanas pārstrādei tiek vērtēti pāršķīroti. Piemēram, kopā ir vismaz vairāki desmiti dažādu plastmasas veidu, un katram no tiem ir sava funkcija un pārstrādes iespējas atkarībā no piedevām un piejaukumiem, taču lauvās tiesai nevajadzētu nonākt poligonā.

Pēc tam, kad plastmasa tiek vērtēti sašķīroti, to attīra no piejaukumiem, lai pēc tam pārstrādātu granulas, un kurām vēlāk var tikt ražoti jauni plastmasas izstrādājumi.

Savukārt iepakojums, kas sastāv no dažādiem kompozītmateriāliem vai krāsvielām, piemēram, čipsu pakas, nebūs derīgs atkārtotai pārstrādei, bet tas tāpat ir jāšķīro, jo šos

materiālus var izmantot kā kurināmo, radot siltumenerģiju.

Dažādiem metāla veidiem pārstrādes process var atšķirties, tomēr visos gadījumos svarīgs ir šķirošanas process, kura laikā metāli un to sajaukumi tiek sadalīti pa veidiem. Pēc metālu sasmalcināšanas gandrīz visus to veidus kausē augstā temperatūrā, tādējādi atdalot vēl neatšķīrotos piejaukumus. Kad materiāls sasniedz nepieciešamo temperatūru, metālu liek veidnēs, kur, tam atdzīstot, tiek iegūta nepieciešamā forma.

Turpretī papīra pārstrādes ceļš sākas papīrfabrikā, kur tas speciālā iekārtā tiek sasmalcināts. Pēc tam no ierastā papīra materiāla tiek atdalītas šķiedras, drukšanas materiāli, krāsas, tinte u.tml. Iegūtajai masai pievieno saistvielas, to žāvē, presē, lai materiālu varētu nosūtīt tipogrāfijām vai rūpnīcām, kas no tām iegūst atkal jaunu papīru vai kartonu.

Lielākais izaicinājums – nepārstrādājama plastmasa

Plastmasa ir mūsu ikdienas daļa, tāpēc ir īpaši svarīgi, lai arī tās šķirošana būtu neatņemama mūsu paradumu sastāvdaļa. Plastmasa ir visapkārt – dzērienu pudeles, iekārtu mehānismi, elektrotehnika, sadzīves ķīmijas iepakojums, sanācija, jumta segumi, paletes, atkritumu konteineri, maisiņi, tetrapakas utt. Izaicinājumi sākas brīdī, kad ražošanā tiek kombinēti vairāki plastmasas veidi vai arī plastmasai tiek pievienoti citi materiāli, veidojot kompozītmateriālus.

Klasiskie kompozītmateriālu piemēri ir čipsu pakas vai gatavo maģas produktu iepakojums, kas pārsvarā sastāv no daudzslāņu polimēriem. Tāpat varam runāt par PET, kas pats par sevi ir viegli pārstrādājama plastmasa, taču mūsdienās pudeļu vāciņi ir izgatavoti no polipropilēna vai HDPE, kas ir jāpārstrādā citādi nekā PET. Pat polietilēna maisiņi tiek ražoti ar piejaukumiem un visbiežāk pat nav pārstrādājami vai vismaz pašlaik nav tās tehnoloģijas, un nav zināms, vai kādreiz būs.

Jo viendabīgāks materiāls, jo vieglāk to pārstrādāt, jo ir skaids un zināms tā sastāvs. Tā var arī prognozēt pārstrādātā materiāla kvalitātes īpašības un mērķtieciīgi izmantot atkārtoti. Galu galā izturīgo plastmasu izmanto gan energoefektīvu eku, gan vieglo auto būvē.

Plastmasas aprites kontekstā pēdējos gados aizvien vairāk un skaļāk runā par monomateriālas plastmasas izmantošanu ražošanā, kas ir teju vienīgais veids, kā panākt to, lai maksimāli daudz apgrozībā laistās plastmasas tiktu arī pārstrādāta.

Iepakojuma un polimēru produktu ražotājiem ir jāgrib

izmantot pārstrādātās polimēru izejvielas pirmreizējo vietā. Taču bez "zaļās domāšanas" šobrīd nav radīti tirgus apstākļi, lai ražotājiem būtu izdevīgāk izmantot pārstrādātus polimērus, jo, pirmkārt, tie objektīvi ir zemākas kvalitātes nekā no naftas iegūtās polimēru granulas, otrkārt, to ražošanas izmaksas bieži ir augstākas nekā granulām, kas iegūtas no naftas produktiem.

Eiropas Komisija ir uzņēmusi strauju Zaļo kursu un pēdējos gados izstrādājusi vairākus normatīvos aktus, kas ir vērsti uz plastmasas saturošu izstrādājumu ietekmes uz vidi mazināšanu. Jau šobrīd spēkā esošā Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 5. jūnija direktīva (ES) 2019/904 par konkrētu plastmasas izstrādājumu ietekmes uz vidi samazināšanu ir integrēta nacionālajā Plastmasu saturošu izstrādājumu patēriņa samazināšanas likumā, kas tai skaitā paredz, ka jau no 2025. gada dzērienu iepakojumu ražošanā būs jāizmanto 25% pārstrādātas plastmasas, savukārt no 2030. gada tie būs jau 30%.

Motivācija ātrākai rīcībai un pārmaiņām iepakojuma ražošanā un izplatīšanā Latvijā būs arī paplašinātā ražotāju atbildības sistēma, kas ES ir spēkā jau kādu brīdi, bet pie mums – no šā gada 1. jūlija. Līdz šim nodevu par katru nepārstrādāto plastmasas kilogramu atkritumos jeb aptuveni 15 miljoni eiro gadā maksāja valsts, taču 2024. gadā šis maksājums Dabas resursu nodokļu formā nonāks pie ražotājiem un tirgotājiem – tāpat pie gala patērētājiem. To varēs samazināt gan ar šķirošanu, gan pārstrādi, gan arī pārskatot, kādi materiāli izmantoti ražošanā.

"Zaļā josta" atgādina, ka šis ir arī signāls iedzīvotājiem gan par iepakojuma šķirošanas apjoma kāpināšanu un kvalitātes uzlabošanu, gan par paradumu maiņu. Tas nozīmē, ka mums jācenšas pašiem aktīvāk šķīrot vai vismaz nesabojāt to, ko citi ir sašķīrojuši, proti, ņemot pie sava iepakojuma slapius papīra virtuves dvieļus, eļļainu, slapju kartonu un tamlīdzīgi.

Viena no plastmasas raksturīgākajām īpašībām ir ilgstošā saglabāšanās vidē, kas attiecīgi arī ir viens no lielākajiem izaicinājumiem ceļā uz tīru vidi. Jo vairāk mēs katrs šķīrosim, jo vairāk pārstrādātu materiālu nonāks aprītē, un tas savukārt ļaus saglabāt dabas resursus, uzlabot vides tīrību un mazināt mūsu ekoloģiskās pēdas nospiedumu uz šīs planētas. Rūpes par vidi ir mūsu visu kopīga atbildība, un tā sākas ar paradumu maiņu.

Aija Caune, SIA "Zaļā josta" vides izglītības vadītāja

Sadarbībā ar SIA "Zaļā josta"